

3. RZĄDY PARLAMENTARNE – NOTATKA ROZSZERZONA

1. Wybory do Sejmu Ustawodawczego 26.01.1919 r.

- a) według ordynacji wyborczej z listopada 1918 r. do Sejmu Ustawodawczego miało wejść 526 posłów:
- 241 z zaboru rosyjskiego,
 - 173 z Galicji i Śląska Cieszyńskiego,
 - 112 z zaboru pruskiego
- b) 26 stycznia 1919 r. odbyły się wybory na obszarach kontrolowanych przez rząd Ignacego Paderewskiego czyli w Królestwie Polskim i w Galicji Zachodniej.
- b) ziemie nie kontrolowane przez rząd:
- na Śląsk Cieszyński w styczniu wkroczyły wojska czeskie,
 - Wielkopolska i Pomorze Gdańskie należały jeszcze do Niemiec. Przyznano je Polsce na mocy traktatu wersalskiego w czerwcu 1919 r.
 - w Galicji Wschodniej trwały walki z Ukraińcami,
 - na ziemiach kresowych stacjonowały wojska niemieckie (weszły w skład Niemiec na mocy traktatu brzeskiego z marca 1918 r. z Rosją bolszewicką). Były to
- c) wybierano kandydatów do Sejmu przez długi czas:
- 26 stycznia wybrano tylko 296 posłów. Dodano do nich 44 posłów byłych parlamentów niemieckiego i austriackiego. łącznie początkowo w Sejmie Ustawodawczym zasiadało 340 posłów
 - w końcu czerwca liczył już 394 posłów,
 - w maju 1920 r. – 412 posłów
 - marzec 1922 r. – 432 posłów

Obszar	Termin
Królestwo Polskie	26 stycznia 1919 r.
Galicja Zachodnia	26 stycznia 1919 r.
Suwałki (wybory)	16 lutego 1919 r.
Biała Podlaska (wybory)	09 marca 1919 r.
Śląsk Cieszyński (bez wyborów)	marzec 1919 r.
Wielkopolska (wybory)	01 czerwca 1919 r.
Białostoczczyzna	15 czerwca 1919 r.
Bielsk	15 czerwca 1919 r.
Pomorze Gdańskie	02 maja 1920 r.
Wileńszczyzna	marzec 1922 r.
Galicja Wschodnia (z dawnego parlamentu austriackiego)	
Śląsk – posłowie polscy do sejmu pruskiego	

2. Mała konstytucja 20.02.1919 r. – ustalała tymczasową organizację władz państwowych (do czasu uchwalenia konstytucji)

a) władza ustawodawcza - jednoizbowy Sejm Ustawodawczy:

- miał władzę suwerenną,
- nie określono długości jego kadencji,
- jego głównym zadaniem było uchwalenie konstytucji (był Konstytuanta),

- wyłączne prawo do uchwalania ustaw,
- kontrolował władzę wykonawczą,

b) władza wykonawcza – Naczelnik Państwa i rząd:

- stanowisko **Naczelnika Państwa powierzono Józefowi Piłsudskiemu:**
 - reprezentował państwo na zewnątrz,
 - stał na czele administracji cywilnej i wojskowej,
 - powoływał rząd w porozumieniu z sejmem,
 - każda decyzja Naczelnika Państwa wymagała kontrasygnaty (podpisu) odpowiedniego ministra,
 - za swoją działalność ponosił odpowiedzialność przed sejmem,
- **rząd** – składał się z ministrów powoływanych przez Naczelnika Państwa w porozumieniu z Sejmem; za swoją działalność odpowiadał przed sejmem,

c) władza ustawodawcza miała prymat nad władzą wykonawczą.

3. Konstytucja marcowa – 17 marca 1921 r.

Sejm Ustawodawczy 17 marca 1917 r. uchwalił konstytucję, która wprowadzała w II Rzeczypospolitej ustrój demokracji parlamentarnej.

a) konstytucja określała, że władza zwierzchnia należy do narodu, który sprawuje ją poprzez władzę ustawodawczą (Sejm i Senat) władzę wykonawczą (Prezydent, rząd na czele z premierem) oraz władzę sądowniczą (niezależne sądy).

b) władza ustawodawcza :

- Sejm i Senat połączone w Zgromadzenie Narodowe,
- bez względu na płeć, pochodzenie, posiadany majątek od 21 roku życia; bierne prawo wyborcze
- SEJM:
 - skład – 444 posłów.
 - czynne prawo wyborcze przysługiwało wszystkim obywatelom od 21 roku życia, a bierne prawo wyborcze od 25 roku życia,,
 - kadencja 5 lat. Wybory 5-cio przymiotnikowe (powszechne, równe, tajne bezpośrednie, proporcjonalne),
 - może się rozwiązać mocą własnej ustawy większością 2/3 głosów lub może go rozwiązać Prezydent za zgodą 3/5 Senatu,
 - sejm ma prawo pociągać prezydenta i ministrów do odpowiedzialności konstytucyjnej (gdy łamią konstytucję) oraz rząd i ministrów do odpowiedzialności konstytucyjnej i politycznej (sejm może doprowadzić ich do dymisji poprzez przegłosowanie wotum nieufności),
 - posiadał inicjatywę ustawodawczą
- SENAT:
 - składa się ze 111 senatorów,
 - kadencja 5 lat. Wybory 5-do przymiotnikowe,
 - czynne prawo wyborcze od 25 lat, bierne prawo wyborcze od 40 lat,
 - posiadał prawo zawieszającego weta – zwieszenia ustawy sejmowej na 30 dni, oraz prawo wprowadzania poprawek do ustaw.
- ZGROMADZENIE NARODOWE – Wybierało prezydenta., miało prawo uchwalania zmian w konstytucji (nowelizacji).
- PREZYDENT RP:
 - wybierany był na 7 lat przez Sejm i Senat połączone w Zgromadzenie Narodowe,

- stał na czele władzy wykonawczej; mianował premiera, a na jego wniosek ministrów, którzy byli odpowiedzialni przed Sejmem.
 - zwoływał, otwierał, zamykał posiedzenia Sejmu i Senatu,
 - był zwierzchnikiem Sił Zbrojnych. Mianował Naczelnego Wodza na wypadek wojny,
 - posiadał prawo łaski,
 - każdy jego akt musiał mieć kontrasygnatę (podpis) ministra; **nie mógł** wydawać rozporządzeń z mocą ustawy, samodzielnie rozwiązać parlamentu, ponosił odpowiedzialność konstytucyjną ale nie polityczną,
 - nie posiadał inicjatywy ustawodawczej,
- c) władza sędziowska – SĄDY - władza sędziowska należała do sądów, w których sędziowie mianowani byli przez prezydenta. Były one niezawisłe i niezależne, a wyroki oparte na ustawach.
- d) inne postanowienia – konstytucja gwarantowała równość wobec prawa, bezpieczeństwo, wolność osoby, sumienia i wyznania, nietykalność mienia, tajemnicę korespondencji, swobodę stowarzyszeń, zapewniała poszanowanie własności prywatnej. mniejszościom zezwalała na zachowanie narodowości i języka.
- e) konstytucja podporządkowywała władzę wykonawczą władzy ustawodawczej.

4. Charakterystyka II Rzeczypospolitej

- a) Obszar nowej Polski liczył 388,6 tys. km². Ludność kraju wynosiła w 1921 r. 27,2 mln., a w 1939 r. 35,1 mln osób.
- b) II Rzeczypospolita była krajem wielonarodowym – Polacy stanowili ok. 64% ludności; pozostałe narody to: Ukraińcy, Żydzi, Białorusini, Niemcy.
- c) W latach 1914 – 1920 zniszczeniu uległo około 30% majątku narodowego ziem polskich. Tereny Polski były zróżnicowane pod względem gospodarczym. Najlepiej były rozwinięte dawne ziemie zaboru pruskiego, najślabiej Kresy Wschodnie. Dlatego w okresie dwudziestolecia przyjęto podział Polski na Polskę A i B (linią podziału była Wisła).

5. Wybory parlamentarne – listopad 1922 r. Polska scena polityczna

Żadne z ugrupowań politycznych nie uzyskało decydującej przewagi w parlamencie. Marszałkiem Sejmu został **Maciej Rataj**.

Najważniejsze ugrupowania polityczne II Rzeczypospolitej 1921 – 1926

Nazwa partii	Przedstawiciele	Program
Narodowa Demokracja (endecja)	Roman Dmowski, Marian Seyda, Stanisław Grabski	inkorporacja do Polski ziem zamieszkałych co najmniej w 60% przez Polaków, partia przeciwna mniejszościom narodowym, głosząca ideę asymilacji (polonizacji) mniejszości; opowiadała się za demokracją parlamentarną, naczelną rolą Kościoła katolickiego, poszanowaniem własności prywatnej
Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji (chadecja)	Wojciech Korfanty, ksiądz Stanisław Adamski	zasady solidaryzmu społecznego; tolerancja religijna ale podkreślano naczelne miejsce Kościoła katolickiego, idea opieki państwa nad Kościołem; partia przeciwna socjalistom i komunistom
Narodowa Partia Robotnicza	Karol Popiel	głosiła hasła tolerancji religijnej; poparcie dla demokracji parlamentarnej, przeciwna socjalizmowi i komunizmowi; walczyła o reformy

		społeczno – gospodarcze np. rozwój systemu ubezpieczeń społecznych, państwowej służby zdrowia
Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” (PSL – Piast)	Wincenty Witos, Maciej Rataj. Władysław Kiernik	reprezentowała interesy bogatych chłopów, chciała przeprowadzenia reformy rolnej za odszkodowaniem, akcentowała rolę chłopów w społeczeństwie polskim
Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” (PSL – Wyzwolenie)	Stanisław Thugutt, Tomasz Nocznicki	walka o reformę rolną bez odszkodowania, upaństwowienie podstawowych bogactw naturalnych, powszechna oświata, rozdział Kościoła od państwa
Polska Partia Socjalistyczna (PPS)	Ignacy Daszyński, Mieczysław Niedziałkowski, Jędrzej Moraczewski	popierała demokrację parlamentarną; walczyła o ustawodawstwo socjalne, ochronę pracy, swobody obywatelskie, tolerancję religijną, rozdział Kościoła od państwa, wywłaszczenie wielkiej własności ziemskiej, autonomię dla mniejszości narodowych
Komunistyczna Partia Polski (KPP)	Adolf Warski, Maria „Wera” Koszutska, Julian Leszczyński Leński	partia dążyła do powszechnej rewolucji socjalistycznej, potępiła walkę narodowyzwolenczą głosząc hasła walki klasowej, dążyła do stworzenia polskiej republiki rad na wzór radziecki; głosiła nacjonalizację przemysłu

6. Wybory prezydenckie 1922 r. i rządu demokracji parlamentarnej

- a) **9.12.1922 r.** połączone izby Sejmu i Senatu w Zgromadzenie Narodowe wybrały **Gabriela Narutowicza** z PSL – Wyzwolenie na pierwszego prezydenta II RP. Sprzeciwiła mu się endecja. Narutowicz został zamordowany 16. grudnia przez fanatyka endecji **Eligiusza Niewiadomskiego**. Funkcję prezydenta przejął marszałek Sejmu do czasu wyboru nowego prezydenta.
- b) **20.12.1922 r.** Zgromadzenie Narodowe wybrało **Stanisława Wojciechowskiego** z PSL – Piast.

7. Rządy parlamentarne 1923 – 1926

a) rząd Chjeno - Piasta

- Ugrupowania prawicy i centrum w maju 1923 r. podpisały **pakt lanckoroński**, skutkiem czego powstała koalicja endecji, chadecji i PSL-Piast zwana w skrócie **Chjeno – Piastem**. (Związek Ludowo – Narodowy + Chrześcijaństwa Demokracja utworzyły koalicję wyborczą o nazwie Chrześcijańska Związek Jedności Narodowej = ChZJN czyli Chjena. Po wyborach utworzyła ona rząd koalicyjny z PSL Piast). Miała ona przewagę w parlamencie dzięki czemu nowym **premierem został Wincenty Witos**.
- Chjeno – Piast przejął władzę w trudnej sytuacji społecznej i gospodarczej. Kraj pogrążony był w kryzysie gospodarczym, szalała hiperinflacja, we wrześniu rozpoczęły się strajki robotników w górnictwie, hutnictwie i przemyśle włókienniczym.
- W listopadzie 1923 r. strajk robotników w Krakowie przekształcił się w regularną walkę i został spacyfikowany siłą. **Rząd Witosa podał się do dymisji**. Gospodarka uległa praktycznie załamaniu.

b) rząd Władysława Grabskiego 1923 – 1925

W tej sytuacji Stanisław Wojciechowski powołał rząd „fachowców”, na czele którego stanął **Władysław Grabski**. Jako **rząd pozaparlamentarny** nie miał on poparcia partii. W tej sytuacji parlament zgodził nadać rządowi specjalne uprawnienia by mógł on wyprowadzić kraj z zapaści. Te specjalne uprawnienia były przedłużane co kilka miesięcy dzięki czemu rządził 2 lata. **Reformy rządu Władysława Grabskiego:**

- reforma administracji – wprowadził drastyczne oszczędności. Zmniejszono liczbę funkcjonariuszy policji; urzędnikom obniżono pensje,
- reforma podatkowa – wprowadził podatek majątkowy,
- wstrzymano dofinansowywanie przedsiębiorstw deficytowych,
- zreorganizowano pocztę i kolej, wstrzymano inwestycje kolejowe oraz podniesiono taryfę przewozową
- reforma walutowa 1924 r. – wprowadził nową walutę – złoty polski , utworzono Bank Polski – polski bank emisyjny; złotówka była wymierna w stosunku do dolara 1\$=5,18 zł
- reforma rolna 1925 r. – jej celem było uzyskanie nadwyżek ziemi, którą można by przekazać chłopom. W tym celu ustalono maksymalną wielkość majątku ziemskiego na 180 ha (wyjątki – 60 ha w okręgach podmiejskich, 300 ha na Kresach Wschodnich, 700 ha dla majątków przemysłowych). Podstawą reformy była dobrowolna parcelacja majątków prywatnych. Ustalono roczny kontyngent na 200 tys. ha. gdyby osoby fizyczne nie przekazały takiej ilości ziemi w ciągu roku wówczas państwo mogło przystąpić do przymusowego wywłaszczenia i parcelacji ziemi.

Inne działania rządu Grabskiego

- zaciągnął pożyczki zagraniczne we Włoszech, USA i Szwecji na inwestycje. Dzięki temu podjęto budowę magistrali kolejowej łączącej Górny Śląsk z Pomorzem Gdańskim i rozbudowano port w Gdyni.
 - Rząd Grabskiego podpisał **konkordat z Watykanem 1925 r.** (umowę regulującą stosunki państwo – Kościół).
 - Niestety w połowie 1925 r. wygasła umowa z Niemcami, dzięki której do tej pory na rynek niemiecki trafiał polski węgiel bez cła. Władze niemieckie zakazały importu polskiego węgla – wybuchła **wojna celna z Niemcami**, która odbiła się niekorzystnie na polskiej gospodarce (inflacja, ujemny bilans handlowy). Drugą porażką rządu polskiego było podpisanie układu w Locarno między Niemcami a Belgią i Francją. Niemcy zagwarantowały w nim nienaruszalność swojej granicy zachodniej. Nie chciały jednak uznać nienaruszalności swojej granicy wschodniej. Pozycja międzynarodowa Polski uległa pogorszeniu. Rząd Grabskiego musiał się podać do dymisji. Nowy rząd nie mógł sobie poradzić, a poparcie dla niego ciągle malało.
- c) W maju 1926 r. Stanisław Wojciechowski postanowił ponownie powierzyć funkcję premiera Wincentemu Witosowi, który stał na czele Chjeno – Piasta.

d) charakterystyka rządów parlamentarnych:

- od stycznia 1919 do maja 1926 r. władzę sprawowało 13 rządów,
- rozdrobnienie polityczne parlamentu przyczyniło się niestabilności polskich rządów, które często się zmieniały,
- życie polityczne było pełne skandali,
- Polacy nie mieli zaufania do parlamentu.